

EL FIL D'ARIADNA

Jordi Panyella

SALVADOR PUIG ANTICH, CAS OBERT

La revisió definitiva
del procés

Angle Editorial

Al web <http://puigantich.angleeditorial.com> es pot consultar el sumari original del consell de guerra contra Salvador Puig Antich, i tota la documentació generada en el procés de revisió del cas davant del Tribunal Suprem d'Espanya entre el 2005 i el 2011. A més, hi ha altra documentació gràfica i periodística relacionada amb el cas.

© 2013 Jordi Panyella i Ferreres

© Gemma Aguilera, per la foto de solapa

© Família Puig Antich, Jordi Play, Cristina Calderer i Lluís Cruset, per les fotografies

© 9 Grup Editorial, per l'edició
Angle Editorial
Muntaner, 200, àtic 8a
08036 Barcelona
T. 93 363 08 23
www.angleeditorial.com
angle@angleeditorial.com

Primera edició: gener de 2014
ISBN: 978-84-15695-58-5
Dipòsit legal: B. 201-2014
Imprès a Romanyà Valls, SA

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni la seva incorporació a un sistema informàtic, ni la seva transmissió en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del copyright.

Jordi Panyella

**SALVADOR
PUIG ANTICH,
CAS OBERT**

La revisió definitiva del procés

 Angle Editorial

Taula

Introducció: Contra les mentides, sempre	13
«Hi ha una cosa que encara no t'he dit...»	19
25 de setembre de 2012, sis de la tarda	33
Desconstruint la realitat	43
El caos a la velocitat de la llum	53
L'enigma del tercer esglaió	61
Objectiu Terol	69
Julián Gil Mesas, el gran torturador	77
El sopar més trist	85
Parla Garriga i Paituví	101
Les mentides de la Sisena Brigada	113
L'autòpsia de l'autòpsia	129
Tres metges, cinc forats	139
La cal·ligrafia no enganya	149
El misteriós senyor <i>Varelo</i>	159
Una declaració impossible	167
9 mil·límetres llarg	177
El cas d' <i>El Caso</i>	189
Es busca advocat	197
El MIL no existeix	209
El boig que no ho era	219

De Terol a Sòria	227
Atiliano i els seus amics	235
Dos jutges, un sumari	241
Lobón, el llop	251
«Si t'escapes et foto dos trets»	259
El dia dels Sants Innocents	265
L'home que ajudava a ben morir	271
Roda de premsa a Ginebra	283
Un soldat es fa el distret	289
«Tinc un cas per a vosaltres, molt important»	297
Quan la toga es vesteix de caqui	307
Madrid, estació d'Atocha	323
Ángel Calderón o l'estratègia de la covardia	331
Prevaricadors?	337
Una pròrroga amb trampa	347
Amor fraternal, justícia universal	353
2 de març de 2013, tres quarts menys cinc de deu del matí	365
La plaça sense nom	379
Sòria, destí final	397
L'alferes provisional	405
Un acte de terrorisme, encara	419
El viatge. Epíleg a deu mil quilòmetres	427
Reconeixement / Agraïments	429

Introducció: Contra les mentides, sempre

Arrossego, de fa temps, una malfiança amb la cosa policial. Ve de lluny i encara dura. Tot plegat em va sobrevenir, més o menys, de la manera següent, pels motius que ara em dispo a relatar.

Un dia indeterminat, trobant-me davant de l'estudi de casa buscant i rebuscant informació a l'ordinador sobre un tema del meu interès, vaig anar a parar a l'hemeroteca digital del diari *La Vanguardia*, i retrocedint en el temps vaig aterrar en aquells anys en què la capçalera, i l'editora, responien a l'abanderament d'*Española*. I entretingut entre les pàgines d'un món que lluitava per sortir de la grisor però que encara s'explicava en blanc i negre, amb la curiositat professional de veure com s'ho manegaven els col·legues d'ofici que els va tocar batallar amb la informació en els anys de censures i prohibicions de la dictadura franquista, em vaig aturar en l'edició del dimecres 26 de setembre de 1973 per buscar en quin racó hi havia amagada la notícia sobre el tràgic succés ocorregut la tarda anterior a l'Eixample de Barcelona.

Aquell dia la policia va detenir el jove Salvador Puig Antich, i en el transcurs de l'operació va resultar mort, abatut a trets, un altre jove, en aquest cas un agent. El meu interès professional consistia a comprovar quins eren els límits de la informació en aquells temps quan tocava gestionar una

bomba informativa de primera magnitud. Volia saber quin tractament rebia l'acció carregada de violència de la detenció d'un jove a qui el règim considerava un enemic de l'ordre establert en una societat en la qual, aparentment, no hi passava res de greu, on tot estava sota control del règim, i on el gran esdeveniment que omplia de fotografies la primera pàgina del diari d'aquella edició era el pompós enterament del rei Gustau Adolf de Suècia amb la presència destacada del príncep Joan Carles de Borbó.

Mentre feia circular el cursor per damunt el diari digital, una altra mena de curiositat em va fer aturar en un anunci a doble pàgina de Renta Catalana. Era la publicitat d'un xiringuito financer que al principi d'aquells anys setanta, a base d'enlluernar els ciutadans amb un gran desplegament de mitjans i focs d'artifici publicitaris, va captar molts petits inversors que després van comprovar, amb desesperació, com aquells a qui havien entregat els seus diners acabaven tancats a la presó, acusats d'apropiació indeguda i falsedat documental. Però hi van ser molt poc temps, i el procés judicial que es va obrir contra ells va acabar amb condemnes que eren molt poca cosa. I aleshores em vaig entretenir a pensar que els delictes de coll blanc han existit i existiran sempre, i que per temps que passi les lleis mai castigaran amb prou contundència els que es rifen de la bona gent que els confia anys de feina i d'il·lusions convertits en uns petits i insignificants estalvis.

I de cop i volta, quan la divagació era a punt de portar-me per camins que no havia buscat ni pretenia, la vaig trobar allà, discretament asseguda en un peu de pàgina. La notícia m'esperava, pacient, inalterable al pas del temps, sabedora que un dia o altre m'hi aturaria i que un cop llegida em causaria la mateixa sensació de col·lapse i de cremor a la

gola que experimenta aquell que, sense saber què té entre mans, fa anar coll avall una glopada d'absenta.

El titular, imprès en caixa alta, revestit d'èpica casernària, deia de forma contundent: «HEROICA MUERTE DEL SUBINSPECTOR DE POLICÍA DON FRANCISCO JESÚS ANGUAS BARRAGÁN.» A la part superior del text, i en forma d'avantítol, s'advertia el lector que allò que es disposava a llegir era una nota de la Prefectura Superior de Policia. Efectivament, la informació que aquell dia va servir el diari de referència de la ciutat sobre aquell succés va ser, des de la primera lletra fins al punt final, la nota que la policia va redactar i lliurar a les redaccions. No va ser l'únic mitjà obligat a tractar la notícia amb la publicació íntegra d'aquell escrit oficial. *El Correo Catalán*, el *Diario de Barcelona*, *Teleexpres*, *Solidaridad Nacional*, *El Noticiero Universal*, tots els papers que s'imprimien a la ciutat i tots els periodistes van haver de passar pel mateix peatge. Ni la més mínima alteració d'una coma del relat oficial dels fets, ni la possibilitat de fer-ho. En aquella extensa nota compaginada a tres columnes a la pàgina 29 de *La Vanguardia Española*, s'hi donaven tot tipus de detalls sobre les activitats de Puig Antich i de «la banda de malfactors» —segons la terminologia policial— en què estava enrolat. S'hi relataven els antecedents, atracaments i enfrontaments diversos amb la policia, i finalment s'hi descrivia el tiroteig mortal esdevingut el dia anterior durant la detenció.

El lector —acomboiat per l'implacable sistema informatiu del règim franquista— acabava amb el convenciment que aquell Salvador Puig Antich de qui mai fins aleshores havia tingut notícia era un vulgar xoriço —«un pistolero», segons s'hi podia llegir textualment—, un tipus que havia disparat «a boca de canó» sobre el policia, buscant expressa-

ment causar la mort. Ras i curt, un assassí. Després s'hi explicava que de resultes d'això es va desencadenar un «nodrit» tiroteig, però no s'entretenia a dir quins policies van disparar, ni contra qui ho van fer. Petit però a la vegada transcendent detall per amagar que potser una d'aquestes bales policials va impactar també en el cos de l'agent, i que potser aquest va ser el desencadenant de la mort de Francisco Anguas. Cap referència, tampoc, als cops de culata que Puig Antich va rebre durant la detenció. I encara menys, ni la més mínima insinuació sobre el veritable context de la notícia i el fet que la suposada banda de malfactors no era altra cosa que el Movimiento Ibérico de Liberación (MIL), la societat revolucionària en la qual Puig Antich havia pres part i on era conegut i reconegut pels seus companys de clandestinitat amb el sobrenom de *Metge*.

I et trobes llegint una cosa així i t'estremeixes i penses que mai més una informació de diari s'ha de bastir sobre la desinformació policial, mai més s'ha d'eleva a notícia una mentida oficial. I et convences a tu mateix que això eren altres temps, de dictadura, de censura, de pallisses descomunals al mig del carrer i a les comissaries més fosques i tètriques, i penses que això no pot tornar a passar, que la democràcia vol dir transparència i que la policia ara ja no dispara de forma anònima en un tiroteig «nodrit». Però et queda un no-sé-què de desconfiança, un nus a l'estómac que sempre et fa estar en guàrdia, i et repeteixes una i altra vegada: mai més! I de cop i volta succeeix una cosa que et transporta al 1973 i a les males arts de la policia franquista i a les mentides, i a una extrema sensació d'inseguretat, d'indefensió. I la malfiança acaba, irremeiablement, fent niu dins teu.

I va ser així com el gener del 2002 va arribar al diari el

coneixement d'una notícia tan impactant com desconcertant, com una nova i sobtada glopada d'absenta. Rodney Mak, un ciutadà nord-americà de raça negra, primer trompeta de l'Orquestra Ciutat de Barcelona, havia estat brutalment apallissat per un grup de policies de paisà a l'interior d'un pàrquing, al subsòl del passeig Lluís Companys, sota mateix de l'Arc de Triomf de Barcelona.

Rodney va ser confós per la policia amb un lladre d'automòbils —també de raça negra— que actuava en aquell aparcament i van procedir a detenir-lo. Anaven de paisà i van considerar que una simple i confusa identificació ensenyant la placa era suficient perquè l'home s'aturés. El trompetista es va creure víctima d'uns lladres i va intentar fugir, defensant-se del que va considerar que era un atac. Els agents no van tenir altre recurs professional que reduir-lo utilitzant una força desmesurada, brutal.

Quan la companya de redacció, Laura Nicolás, va publicar la notícia a les pàgines del diari *Avui*, amb les fotografies del músic ensenyant els blaus que tenia per tot el cos, l'esvàndol mediàtic va ser monumental, així com la indignació de la gent de la cultura i dels polítics de tots els colors. Era evident l'error, la desmesura en l'actuació, el greu perjudici causat al músic.

Però el Cos Nacional de Policia a Barcelona, un cop més, va reaccionar amb aquella actitud pròpia de qui es creu amb el dret i la capacitat d'influir sobre el destí de les persones i sobre allò que escriuen els periodistes. En la versió oficial dels fets, la policia va reduir l'«incident» a un «error». Però no un error dels seus homes, només faltaria!, sinó un «error de la víctima», que va reaccionar de «manera violenta i irreflexiva» quan quatre homes vestits de paisà el van abordar dins un pàrquing fosc. Cap reconeixement de

negligència professional, ni de culpa. Tot el contrari. La detestable actuació policial la va rematar l'agent que aleshores feia de portaveu del cos a Barcelona en descriure el músic com un «home molt corpulent». Va mentir barroerament en la descripció física del trompetista, intentant justificar així de forma vergonyant l'acció desmesurada dels seus companys en la detenció.

El cas Puig Antich i el cas Rodney Mak no tenen res a veure l'un amb l'altre, tampoc el seu desenllaç. El primer va ser condemnat a la pena capital, i executat sense pietat i amb tota la crueltat d'un mètode de matar medieval. El segon va ser denunciat per la policia i un jutge el va processar per atemptat contra l'autoritat. Són dos moments històrics diferents, dues circumstàncies allunyades, però en Salvador i en Rodney van topar tots dos amb la implacable maquinària del poder girant-se i actuant en contra seva, passant per sobre de tot. Havien passat molts anys, i la dictadura era ja cosa enterrada, però hi ha inèrcies i maneres de fer que encara viuen sota la pell dels que exerceixen aquest poder.

Quan els errors de la policia es converteixen en mentides i aquestes fan santa aliança amb les arbitriietats judicials, el ciutadà està llest, ja pot arrencar a córrer i buscar refugi al país de Mai Més.

«HI HA UNA COSA QUE ENCARA NO T'HE DIT..»

El cel de Barcelona es trenca en mil bocins multicolors, aquesta nit de dilluns de finals de setembre. Un núvol de pólvora s'estén pels terrats llunyans i ara apareix, i després desapareix, com un joc espectral, al ritme de les descàrregues de llum. La ciutat s'encén i retruny per acomiadar la festa, però això no altera, ni per un moment, l'ànim d'en Sebastià. Absort en la seva argumentació, atent al traç i a la lletra que el seu bolígraf desplega damunt el paper, omplint fulls un rere l'altre, no para esment en l'evident estrèpit de l'espectacle piromusical que tanca les festes de la Mercè i que, com cada any, es deixa sentir pertot, també a l'altre costat dels vidres del seu despatx d'advocats, que mira el carrer des del tercer pis d'un elegant edifici de la ronda de Sant Pere.

Però ni Sebastià Martínez Ramos ni jo estem avui per focs d'artifici ni per espectacles de pirotècnia en honor de la patrona de la ciutat. De fet, tan poca reverència he fet jo a la *Princesa de Barcelona* que he treballat tot el dia, primer a la redacció del diari omplint pàgines amb notícies intranscendents d'un dia festiu, i ara, quan ja és negra nit, al seu despatx. Feia dies, setmanes, que ens buscàvem, i la seva agenda i la meva han acabat trobant el mateix forat en aquest dia i aquesta hora tan desavinent. La intenció s'ho

val, i l'hora no és mai intempestiva, ni el dia és inconvenient, si el repte que ens ha portat a reunir-nos mentre la ciutat s'extasia és el de ficar la banya i envestir contra la gran conxorxa policial i militar que sota l'empara del règim del dictador Francisco Franco va portar Salvador Puig Antich a morir al garrot el 2 de març de 1974, després d'un procés judicial que va ser una gran farsa.

M'hi sento còmode, treballant al costat d'en Sebastià. El primer que ha fet l'advocat quan ha obert la porta del despatx, fosc i estranyament silenciós després d'un llarg cap de setmana de tres dies d'inactivitat, ja m'ha agradat i també alleugerit. Ha posat en funcionament l'aparell de l'aire condicionat i ha estès el palmell de la mà buscant el confort en la sensació del fred que, invisible, s'allibera entre l'enreixat de plàstic. Tots dos tenim aversió a la calor, i en aquests dies, que ja són de tardor, l'estiu sembla voler-hi deixar una propina xafogosa, amb un d'aquells vespres d'insofrible humitat barcelonina que t'acaben convertint en un home enganxat a una camisa xopa. Sentint-se ja més a gust, en Sebastià s'asseu a l'extrem d'una taula de treball allargassada, desplega papers i documentació diversa davant seu i comença a parlar.

El conec bé, de fa anys, i sé que com a habitual de les sales de vistes que és té certa facilitat per embrancar-se en les paraules i en l'oratòria florida, i jo he de procurar reconduir-li el discurs i apamar-li els mots si no vull quedar desbordat per una allau d'informació. Però deixo que comenci explicant-me el que li ve de gust i que tregui els galons de pare orgullós, i d'aquesta manera obre el foc de la nostra conversa donant-me els detalls d'un recent triomf professional del seu fill —també de nom Sebastià i també, com ell, advocat del despatx—, que ha aconseguit arrencar d'una assegura-

dora una indemnització milionària per a un client que té una estranya malaltia degenerativa sobrevinguda al cap de molts anys de ser terriblement atropellat per un cotxe. És un bonic cas jurídic, però també periodístic, de David derrotant Goliat als tribunals, que m'apunto per poder-lo convertir un dia en notícia a les pàgines del diari.

Primer em parla del fill, i a continuació introdueix en el relat la seva filla Melín, i ho fa per explicar-me com d'important va ser la col·laboració de la noia quan a finals de l'any 2002 el despatx professional que comparteix amb la seva sòcia, Olga de la Cruz, va fer les primeres passes en el cas Puig Antich després de rebre l'encàrrec de portar davant el Tribunal Suprem d'Espanya la revisió del consell de guerra on es va condemnar en Salvador a la pena capital. La sentència el va considerar culpable de la mort del sotsinspector de policia Francisco Jesús Anguas Barragán. La justícia del règim feixista va situar l'origen de les bales homicides en el canó de la pistola d'en Salvador, i amb això van fonamentar la condemna.

La família Puig Antich sempre ha renegat de la versió oficial, i ha mantingut que l'agent va morir víctima del foc creuat que hi va haver aquell dia entre el jove i els policies que el van anar a detenir. Rebutgen la intencionalitat homicida que la sentència va atribuir a en Salvador i sostenen que aquella mort va ser accidental i en cap cas producte d'un atac, ni per sorpresa ni premeditat. La família sosté que l'escena de la detenció va ser tan extremament confusa que impedia atribuir l'autoria dels trets mortals a una sola persona, i en conseqüència no es podia considerar en Salvador responsable directe i únic dels fets. Aquest són els seus arguments, i no han deixat mai de batallar perquè la justícia reconegui la manca de fonament de la sentència i totes

les irregularitats que van envoltar el procés, on es va manipular la realitat de forma flagrant i es va impedir a la defensa de l'acusat poder presentar batalla en condicions.

«Quan les germanes Puig Antich van encarregar al nostre despatx el recurs de revisió del procés, el primer que vam tenir clar és que calia anar a la seu del Govern Militar de Barcelona per consultar l'expedient del sumari. Era necessari estudiar-lo a fons, repassar-lo amb deteniment, i per això necessitàvem una còpia de la documentació original. Hi vaig anar jo, i el coronel que em va atendre, molt correcte, em va deixar clar que allí no era permès de fer-hi fotocòpies, que es podia mirar i remirar la paperassa tant com es volgués, que ja ho havien fet altres vegades periodistes i historiadors, però que de fer fotocòpies res de res», m'explica l'advocat, encara empenyat, com si hagués rebut la negativa aquella mateixa tarda. I encara recorda un altre fet sorprenent del primer encontre amb aquell militar: «Em va dir que tota la documentació del sumari Puig Antich la guardaven en una caixa forta, que era l'únic expedient judicial que es conservava en aquestes circumstàncies i que, per tant, l'accés als papers requeria un tràmit més feixuc del que cal fer habitualment per consultar la resta de documentació de l'arxiu de la institució», relata encara l'advocat, amb la mateixa sorpresa que li va causar aleshores descobrir les grans mesures de seguretat amb què es guarda aquesta documentació.

En Sebastià és un tipus enèrgic, però també un home amb un molt bon sentit de l'humor que difícilment s'arrossa davant el primer contratemps. «Doncs molt bé, si no es poden fer fotocòpies ens tindrà aquí durant mesos, com si fóssim escribes amanuenses, fins que n'haguem copiat tot el sumari», va deixar anar mirant fit a fit el coronel. Al final

va aconseguir que aquell militar li permetés fer les còpies amb un sistema poc convencional però molt efectiu: el fotogràfic. «Vaig comprar una càmera i la meva filla Melín —que aleshores començava a compaginar els estudis de Dret amb la feina al despatx— va estar visitant el Govern Militar durant dos mesos per fer fotos i més fotos de tota la documentació», m'explica mentre el rostre se li omple de satisfacció. L'operació va ser complicada, perquè els lligalls amb tota la història del cas començaven a estar una mica deteriorats pel pas del temps i perquè en moltes ocasions les fotografies que se'n feien no eren de qualitat i calia tornar-hi l'endemà a repetir-les, però la Melín i la càmera de fotos se'n van sortir prou bé.

L'advocat em mira i somriu sorneguer recordant aquell episodi; després fa una ganyota com la que fan els futbolistes veterans quan recorden aquelles petites grans victòries al camp de l'etern rival que tant els van omplir de satisfacció. Amb el gest de complicitat m'ha ensenyat que en un dels ulls hi té un punt de sang, una evident taca vermella, i no m'estranyaria que fos la penyora de les hores i més hores que es passa remenant papers d'una i altra causa, mirant i remirant fins a trobar el desllorigador i l'estratègia legal per afrontar amb garanties d'èxit els casos que té entre mans. Mai se sap on hi haurà una dada important del cas, una declaració reveladora d'un testimoni, una errada greu de procediment o una actuació negligent de la policia, o del jutge, que pot acabar esdevenint l'element clau en la defensa dels interessos del client. S'han de fer molts colzes, llegir molt, molt més del que un s'hauria imaginat mai que arribaria a llegir en aquesta vida, no badar entre tanta lletra i, evidentment, s'ha de tenir un profund coneixement del dret i tenir clar un principi bàsic: la llei penal es va inventar per prote-

gir els ciutadans de la mala gent que viu instal·lada en el món del delicte, mai per ser utilitzada pel poder com un instrument de coerció i control de la ciutadania.

Un cop van disposar de tota la documentació, en Sebastià i l'Olga de la Cruz es van posar a treballar en el laboriós disseny de l'estratègia jurídica del cas. Agafant el relleu dels que van ser els advocats d'en Salvador —Oriol Arau, Francesc Caminal i Francesc Condomines—, van reunir testimonis directes dels fets que permeten demostrar fins a quin punt la policia va manipular les proves per girar-les en contra de Salvador Puig Antich i com la justícia militar de l'època ho va tolerar amb total impunitat. Els advocats van convertir aquests testimonis i proves documentals en un material jurídic valuósíssim: van aconseguir una nova prova judicial, que en l'ordenament legal vigent en la democràcia espanyola és requisit indispensable perquè s'autoritzi la reobertura d'una causa que ja ha estat jutjada. I eren un grapat de proves noves de veritat, amb majúscules, perquè no van ser ni valorades ni tingudes en compte durant el consell de guerra de 1974 i permetien tenir una visió nova dels fets que la sentència havia declarat provats.

La feina preparatòria va ser llarga i laboriosa. A principis del 2005 els advocats ja estaven en disposició de formalitzar el recurs, i entre el febrer d'aquell any i el juliol del 2007 van estar batallant davant els magistrats del Tribunal Suprem per aconseguir fer prosperar la petició de revisió del cas. Però els jutges de la sala militar de l'alt tribunal espanyol —probablement la instància judicial menys independent de totes les que hi ha, perquè la meitat dels membres que la conformen són juristes de carrera militar, designats directament pel Ministeri de Defensa— van decidir que els arguments que s'havien posat a la seva conside-